

ŽIVOT I RAD PETRA MATKOVIĆA

(1830—1898)

Postavši 16. I 1895. dopisnim članom Srpske akademije nauke u Beogradu, napisao je Petar Matković zatraženu biografiju u kojoj je dao osnovne podatke o svome životu, ne ulazeći u nikakvu analizu svoga rada; dodao je samo na kraju popis objavljenih rasprava i samostalnih priloga. Matković kaže:

»Ja sam se rodio u Senju (u Hrvatskom primorju) 18. junija 1830; izučio sam u svom rodnom mjestu osnovne škole, gimnaziju, filozofiju i bogoslovje. Kao bogoslovac posljednje godine bio sam namjestnim učiteljem geografije i historije u tamošnjoj gimnaziji.¹ Kao stipendista bečkog ministarstva nastave pripravljah se u sveučilištima u Beču i Pragu za gimnazijsku profesuru geografije i historije. U Pragu položih 1855. god. iz pomenutih nauka profesorski ispit. Na osnovu ispitne svjedočbe odasla me pomenuto ministarstvo bečko u Berlin, da se u tamošnjem sveučilištu kod glasovitog geografa K. Rittera² usavršim u geografskoj znanosti. U Berlinu provedoh tri semestra³, a četvrti u sveučilištu u Getingenu, gde sam nauke dovršio. Najprije sam bio namešćen god. 1857. za profesora geografije i historije u gimnaziji u štajerskom Gracu; odkuda sam sledeće godine službe radi premešćen u Hrvatsku, u veliku gimnaziju u Varaždin, gdje sam dve godine služio.

1) Senjsku gimnaziju osnovao je senjski biskup Mirko Ožegović.

2) Karl Ritter (1779—1859), jedan od najpoznatijih geografa XIX stoljeća. Od godine 1820. predaje geografiju na Berlinskoj univerzi. Pisac je brojnih geografskih djela.

3) Ritter se u toku Matkovićeva berlinskoga boravka zauzeo za mladoga talentiranoga geografa preporučujući ga za daljnje stipendiranje ovim riječima: »Mit seiner classischen Vorbildung verbindet derselbe den frischen Eifer, die nothwendige Empfanglichkeit und das tiefergehende ernante Bestreben, sich in dem ganzen Umfange seiner grossen Aufgabe heimisch und für sein, Vaterland tüchtig zu machen. Er hat dazu den richtigen Weg gewählt des grossten Fleisses in Besuch und Ausarbeitung der wissenschaftlichen Vorträge, der umfassenden Bekanntschaft und Erkenntniss der reichen Literatur seines Faches in den Bibliotheken, und durch dem Umgang mit den Erfahrensten auf diesen Gebiete, um ihren Rath und Beistand sich zu erwerben...« Tade Smičiklas, Dr. Petar Matković (nekrolog).

Ljetopis JAZU Zagreb, 1900, 14. str. 113.

U Gracu sam položio stroge ispite za doktorat filozofije. Godine 1860. naime-
novan sam za profesora kralj. velike realke u Zagrebu, a god. 1883. za redov-
vitog profesora geografije u sveučilištu u Zagrebu. Za to doba bijah i tajnikom
jugoslavenske akademije od god 1874. do 1890. zaključno. Godine 1893. na
svoju molbu stavljen u stanje mira, preselih se radi naučnih posala u Beč.«⁴

Matković je već kao mladi bogoslov pokazao veliku darovitost, pa je
zbog nedostatka stručnih sila dobio dozvolu da smije predavati povijest i
geografiju na senjskoj gimnaziji. Toliko je zavolio povijest da se godine 1852.
odvažio napisati jednu oveću historijsku studiju pod naslovom »Jezgra Sta-
rodavno-Ilirske povestnice.«⁵ Rukopis je odaslao 15. VIII 1852. s popratnim
pismom Ivanu Kukuljeviću, tadanjem osnivaču i predsjedniku »Društva za
povjesnicu jugoslavensku.« U pismu uz ostalo kaže i ovo:

»Veleštovani i Blagorodni Gospodine! Osetih u meni nešto snage, i poher-
lih na književno polje, za nabrati nešto cvetja, s kojim bi ovenčao moj mili
Narod. — Buduć mi je povestnica moj najmilij predmet, s toga požurih
se ov ovde priklopljeni sistematički sastavit članak koga izcerpih najveć
iz naznačenog Farlatovog⁶ dela... opraviti k Vama... da vidjate hoće li
biti kakve koristi, nebi li shodan bio za Povestnicu jugoslavjansku...« Nje-
govoj molbi nije udovoljeno jer je rukopis ostao neobjelodanjen. Taj ruko-
pis ima i danas stanovitu kulturno-historijsku vrijednost, ne samo s obzirom
na Matkovića, nego i na problem koji obrađuje.

Vrativši se u vrijeme Bachova apsolutizma u domovinu, objavljuje Mat-
ković svoje prve historijsko-geografske radove u domovini i izvan nje na nje-
mačkom jeziku, koji je u ono vrijeme proglašen službenim na čitavom au-
strijskom teritoriju, pa i u Hrvatskoj. Među tim radovima osobito je vrijedan
prilog posvećen opisu topografske karte jednoga dijela Istre iz XV stoljeća.

-
- 4) Prof. Dr. Petar Matković, Godišnjak Srpske kraljevske akademije, Beograd, 1896, knj. IX str. 332—334.
 - 5) Petar Matković Jezgra Starodavno-Ilirske povestnice, Arhiv JAZU Zagreb, sign. II. b. 131.
 - 6) Odnosi se na skupnu crkvenu historiju »Ilyricum sacrum« koji su sastavili isusovci Filippo Riceputi, Daniele Farlati i Jacopo Coleti.« Oгромno djelo »Ilyricum sacrum« ide u red odličnih produkata ukupne svjetske historiogra-
fije, osobito crkvene. Vrijednost njegova ne leži toliko u obradbi samoj, koliko
u tome što je u njemu sabrano mnoštvo izvora (isprava, spisa i pisaca) ne
samo za crkvenu, nego i za političku historiju Balkanskoga poluotoka, a na-
ročito Dalmaciju, i to od najstarijih vremena sve do XVIII vijeka, a od kojih
se danas mnogo njih već izgubilo; (Ferdo Šišić, Priručnik izvora hrvatske hi-
storije, Zagreb, 1914. str. 78—79.
 - 7) Petar Matković, Jezgra Starodavno-Ilirske povestnice, Arhiv JAZU, II. b. 131.
 - 8) Topographische Karte des Gebietes st. Michel di Lemmo in Istrien. Gezeichnet
von Fra Mauro, dem berühmtesten Cosmographen des XV. Jahrhunderts. Mit-
teilungen der kaiserlichen königlichen geographischen Gesellschaft, Wien,
III/1859. str. 32—38. Ovaj Matkovićev prilog zavređuje i danas svu našu pažnju
te bi ga trebalo i prevesti i objelodaniti jer bi na taj način i širem krugu
čitalaca omogućili njegovo korištenje.
 - 9) Das Reich des Priesters Johannes. (Ein Beitrag zur Geschichte der geographi-
schen Entdeckungen), Programm des k. k. Gymnasiums zu Warasdin...,
Agram, 1859, str. 3—21. Ovu raspravu napisao je Matković godine 1856. pro-
čitavši je 31. III iste godine na sjednici Českok naučnog društva u Pragu. I drugi
prilog »Alte handschriftliche Schifferkarten in der kais. Hof. — Bibliothek in
Wien...«, Programm des k. k. Gymnasiums zu Warasdin..., Agram 1860, str.
3—15. I ovaj prilog ima i danas svoju naučnu vrijednost.
 - 10) Spisi hrvatsko-slavonske Dvorske kancelarije u Beču, Fasc. L-1862, br. 2283,
Arhiv Hrvatske, Zagreb.

Tu je kartu prema navodima Matkovićevim izradio poznati kartograf fra Mauro.⁸ I ostali manji Matkovićevi radovi⁹ pokazuju njegov svestrani interes za historijsku geografiju i njene izvore, čijoj će obradi i kasnijih godina posvetiti manje-više sav svoj život i rad.

Nastavljajući nakon dolaska u Zagreb (1860) započeto istraživanje i obradu historijsko-geografskih materijala, uvijek ukazuje na pomoć i podršku koju je uživao od svoga nezaboravnog profesora i učitelja Karla Rittera, koji mu je sve do svoje smrti (1859) davao usmenim i pismenim putem mnoge i dragocjene savjete.

Godine 1862. moli Matković »...da mu se ishodi od minist. držav. dozvola, da smije posetit arkive u Zadru i Dubrovniku u sverhu historičko-geografičkoga pretraživanja...«¹⁰ Nakon pozitivnog rješenja putuje još iste godine, rezultate svoga rada daje na uvid javnosti doduše u najkraćem obliku u tadanjem »Pozoru« potkraj godine 1862. U tome prilogu Matković iznosi i ove svoje misli »što se danas od arkivarah traži, to svatko znade tko pozna škole ili tako zvana sjemeništa za historike i arkivare«. Zatim nastavlja:

»Arkivar ima biti historikom, jer treba ne samo da čuva toli tragociene u arhivu sahranjene historičke spise, već da prama njihovoj važnosti i potrebi s njimi upozna uočeni svijet... Cijela prošlost naroda biva riedko predmetom iztraživanja pojedina čovjeka, već se obično izabere koji odsjek ili grana, čemu se cijeli život posvećuje. Naša zadaća bijaše gradivo birati i iztraživati za brodarsko-trgovački život republike dubrovačke, na kojem se izobraženi i politički život osniva.¹¹ Republika dubrovačka, koju mi »jugoslovenskom trgovačkom republikom« nazivljemo, bijaše s brodarstva i trgovine, kao što talijanske trgovačke republike: Mletke, Genova, Pisa, Florencija i Amalfi na velikom glasu.

Dubrovnik bijaše jedino mjesto na istočnoj obali jadranskoga mora, koje se mletačkoj vlasti oprlo i otelo, zastava republike dubrovačke bijaše jedina, koja se na Adriji pored one sv. Marka slobodno vijala...«¹² Nakon 6-tjednog veoma plodnog boravka u Dubrovniku radio je Matković svega nekoliko dana i u zadarskom arhivu u kome je pronašao, uz ostalo, i zanimljiv trgovački ugovor sklopljen između Mletaka i senjskih knezova u XV stoljeću. Ugovor je Matković objelodanio godine 1863. navodeći da je nedvojbeno sklopljen sa »... Frankopani, a po godinah sudeć valjda s knezom Nikolom i sa sinovi mu Ivanom i Nikolom...«¹³

Prilikom osnivanja časopisa »Književnik« u kome je Franjo Rački prvenstveno skupio »... one radnike, koji bi imali poslije kao budući članovi akademije nastaviti radnje. I Matković pristupi u ovo kolo...«¹⁴ objelodanivši i zanimive »Statističke odlomke«¹⁵ u kojima iznosi podatke o broju satnovništva hrvatsko-slavonske krajine početkom godine 1863. Godine 1864.

11) Jedan od rezultata Matkovićeva rada u dubrovačkom arhivu jeste prilog pod naslovom »Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke, Rad JAZU Zagreb, 1869, knj. 7, str. 180—266; 1871, knj. 15, str. 1—69.

12) Petar Matković, Crtice iz dubrovačkoga i zadarskoga arhiva, Pozor, Zagreb, 1862, br. 288, 16. XII.

13) Petar Matković, Trgovački ugovor republike mletačke sklopljen sa knezovi senjskimi godine 1408. i 1455. (Prinesak za trgovačku povjestnicu) Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb, 1863, knji. VII., str. 149—160.

14) Smičiklas, o. c. str. 118.

15) Književnik, Zagreb, I/1864, str. 98—104.

prima Matković na sebe i veoma nezahvalan zadatak; pisanje uvodnog teksta u katalogu prve zagrebačke gospodarske izložbe. Taj je tekst trebao najprije napisati prvi tajnik Zagrebačke trgovačko-obrtne komore Imbro Ignjatijević Tkalac, ali nalazeći se u Beču, pismenim je putem stavljao neprihvatljive zahtjeve tražeći da mu izložbeni odbor »... pošalje sva data, na kojima se ima izvješće temeljiti, zatim formulare i programe, a toga osrednji odbor neima, to će odbor radi uređenja obćenitoga diela kataloga izložbe druge naredbe učiniti...«¹⁶ Iz tih je razloga nakon kraćeg razmišljanja pao izbor na Matkovića koji, iako nerado, ipak prima zadatak, znajući koliko je on složen i težak. Trebalo je naime napisati potpunu statistiku naših krajeva u odnosu na stanovništvo, poljoprivredu, trgovinu, promet, privredu i opće kulturne prilike, praktički je trebalo izvesti taj red bez ikakve literature i osnovnih domaćih pomagala. Napisavši ipak taj rad Matković javlja početkom 1864; »... da će za koji dan običi dio izložbenoga kataloga dovršen biti, i želi užjemu odboru svoje dielo pročitati...«¹⁷ Tekst je bio prihvaćen i u cijelosti objelodanjen u uvodnome dijelu izložbenoga kataloga,¹⁸ na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

Matkovićev tekst napao je varaždinski profesor gimnazije Korinek zamjeravajući mu nepotpunost i neke netačnosti, naglašujući zatim, s pravom potrebu osnivanja jednoga statističkoga zavoda koji bi sigurno uklanjao takve poteškoće, ali i netačnosti.¹⁹ Odgovarajući Korineku Matković naglašava da je bio svjestan svih teškoća i velike odgovornosti to više što »...nikakovih literarnih sredstava...«²⁰ nije posjedovao, pa je bio prisiljen sastavljati statistiku iz pristupačnih nepotpunih austrijskih vrela i ostalih pomagala koja su u većini slučajeva bila veoma nepotpuna u odnosu na naše krajeve.

Stekavši s vremenom zamjernu naučnu reputaciju odlazi Matković godine 1867. na etnografsku moskovsku izložbu podnijevši nakon povratka u Zagreb opširan izvještaj na sjednici Jugoslavenske akademije, čiji je u međuvremenu postao i član. U izvještaju je Matković uz ostalo rekao i ovo:

»Ovaj podhvat u Moskvi prvi je znanstveni pojav ove verste na svijetu. Nijednoj državi nije to prije dolikovalo, što Rusiji, jer nijedna država na svijetu nebroji toliko naroda različitih po jeziku, vieri i kulturi. Stoga je bila etnografska izložba moskovska nesamo za strukovnjaka važna, nu već i za svakoga bez razlike vele poučna...«²¹ Na izložbi su bili zastupani i Južni Slaveni s odjelima hrvatskim, srpskim i crnogorskim.

»Hrvatski razdiel sastojase iz pet kipovah (br. 38—42), razređen u tri skupa (XI—XIII). Ovaj razdiel, kao što je obće priznato, bijaše jedan od izverstnijih gledec na krasotu i tipičnost nošnje i manekenah. Amo spadaše Serežanin iz slunjske pukovnije u serežanskom odielu, oružan po obi-

16) Narodne novine, Zagreb, 1863, br. 174, 1. VIII.

17) Narodne Novine, Zagreb, 1864. br. 32, 10. III.

18) Statistički nacrt trojedne kraljevine, u katalogu »Prva izložba dalmatinsko-hrvatsko-slavonska 1864...«, Zagreb, 1864, str. 3—118.

19) F. B. Korinek, Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba 1864, Književnik, Zagreb, I/1864, str. 601.

20) Petar Matković, Opazke na kritiku obćega diela kataloga bivše dalm. hrv. izložbe, Književnik, Zagreb, II/1865, str. 141—142.

21) Narodne Novine, Zagreb, 1867, br. 240, 18. X. O moskovskoj etnografskoj izložbi objelodanio je Matković raspravu pod naslovom »Moskovska etnografska izložba u svibnju 1867«, Rad JAZU Zagreb, 1867, knjiga I, str. 189—214 (uz prilog o razvoju ruske geografske nauke od str. 215—228).

Sl. 69. — *Petar Matković osnivač hrvatske geografske nauke i statistike*

čaju, stražar na čardaku, pod njim *Zagorac i Zagorka* iz Zlatara. Ova tri krasna manekena majstorski su izrađena akademikom Ivanovim...²² Na kraju tog svog izvještaja predlaže Matković da se arheološkoj zbirci »Narodnog muzeja«²³ u Zagrebu »... pridruži također i etnografička. Tipičnost narodnih nošnjah jošte se sada prilično sačuvanih u serbsko-hervatskom narodu, uz druge karakteristične predmete domaćega života, pružiti će dovoljna gradiva, da se ustroji upitna zbirka, koja će se tek onda cijeniti, kada tih tipičnih predmetah nestane u narodu. Koli pak važni su ti predmeti za kulturno-historički odsiek etnologije, to nam dokazuju najnovija znanstvena ispitivanja ove verste.«²⁴

Kako je Matković od časa osnivanja Jugoslavenske akademije jedan od njenih najrevnijih članova, to nailazimo od prvih godina u njenim edicijama njegove vrijedne i najraznovrsnije priloge. Godine 1868. objelodanjuje

22) Narodne Novine, 1867, br. 241, 19. X.

23) Otvoren godine 1846, iako su prvi predmeti nabavljeni i prikupljeni mnogo ranije, vidi: Miroslava Despot, Prvi darovi i darovatelji »Narodnom muzeju« u Zagrebu 1828. g., *Vijesti*, Zagreb, 1960, br. 4, str. 136—137.

24) Narodne Novine 1867, br. 241, 19. X.; *Pozor*, 1867, br. 47, 9. XI.

zanimljivu raspravu pod naslovom »O potrebi statističkoga odbora s obzirom na sadašnje stanje hrvatske statistike.«²⁵ S pravom naglašava potrebu osnivanja jednoga statističkoga odbora koji će »... nastojati oko sabiranja sve one građe bez koje neimade dokaza ni o životu naroda ni o snazi zemlje.«²⁶ Matkovićev prijedlog ostvaren je tek godine 1875. koje godine je osnovan i toliko dugo željeni »Statistički ured« u Zagrebu.

Uoči bečke svjetske izložbe objelodanio je Matković na poziv Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade jednu oveću spomenicu u kojoj je obradio sve ono što se odnosi na »fizične i duševne odnošaje«²⁷ u Hrvatskoj i Slavoniji. Tu spomenicu su žestoko napali slušači Pravoslavne akademije u Zagrebu i hrvatski studenti sa sveučilišta u Gracu, Pragu i Beču uz one s bogoslovije u Gorici. Napad je štampan u Zagrebu u štampariji Albrechtovoj u srpnju godine 1873. Navedeni hrvatski mladići osuđuju Matkovića zbog toga što je stanovništvo u svojoj spomenici rascjepkao u Hrvatskoj na hrvatsko, srpsko i hrvatsko-slovenačko. Na kraju svoga napada kažu i ovo:

»... Mladenci hrvatski dužni su svome narodu uvriedu i porugu nanesenu mu Vami g. doktore, oprati i osvetiti, dužni su to tim više, što su zvani izvesti ono proti čemu se vjekove grišilo prokrčiti put do slobode, jedinstva i sreće naroda hrvatskoga. Stoga mi radi budućnosti narodnje prosvjedujuć proti tomu, da u Hrvatskoj imade naroda srbskog ili slovenskoga, ovim pred čitavim svietom javno i svetčano izjavljujemo, da u dalekih medjah hrvatske države nepoznajemo inoga do naroda hrvatskoga.«²⁸ Matković, koji je i kasnijih godina izvan svih političko-strančarskih borbi, na prihvaćeni izazov uopće ne reagira, surađujući na naučnome planu i dalje sa svim stručnjacima bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i političko uvjerenje. Osobito je povezan s prvim tajnikom Jugoslavenske akademije Đurom Daničićem, s kojim ga do Daničićeve smrti veže duboko i iskreno prijateljstvo.

Postavši međutim uskoro i sam tajnikom Jugoslavenske akademije upravo te godine, 1874, mnogo korespondira s Daničićem, pišući mu i na dan svečane Akademijine sjednice 26. XI iste godine ovo pismo:

»Poštovani i ljubezni prijatelju! Oprostite što se tek danas odazivljem Vašemu ljubeznom pismu, na kojem Vam liepo hvalim. Priprave za skupnu i svečanu sjednicu uz izvještaj dosta mi zadadoše posla, pošto je to sve na mene palo. Izvještaju mojemu bjehu uzorom Vaši, iz kojih će te dosta Vaših izreka naći, koje sam si je kao uzorne prisvojio. Moj kolega²⁹ vodi polemike

25) Rad JAZU Zagreb 1868, knj. III str. 207—225.

26) Rad JAZU Zagreb, knj. III, str. 225.

27) Naslov je edicije »Hrvatska i Slavonija u svojih fizičnih i duševnih odnošajih. Spomenica na svjetsku izložbu u Beču 1873, Zagreb, 1873. Spomenica je izdana i na njemačkom i francuskom jeziku.

28) Gospodinu Dru. Petru Matkoviću profesoru i pravomu članu Jugoslavenske akademije u Zagrebu.

29) U to vrijeme imenovana su dva tajnika, drugi je uz Matkovića književnik, novinar i političar Bogoslav Šulek.

30) Armin Pavić (1844—1914), profesor na Zagrebačkom sveučilištu, književni historičar.

31) Leopold Geitler (1847—1885), profesor na Zagrebačkom sveučilištu, filolog.

32) Jaromir Hanel (1847—1910), profesor sveučilišta u Pragu, pravni historičar.

33) Spiridion Brusina (1845—1908), profesor zoologije na Zagrebačkom sveučilištu i direktor zoološkog odjela Narodnog muzeja u Zagrebu.

Sl. 70. — Veliki talijanski jedrenjak u senjskoj luci. Utovar drvene građe oko 1925.

s popovi a osim korekture nije ga za drugo ni briga, a kraj toga mu je krivo što neima veće plaće. Rezultati glavne skupštine su Vam ovi. Šuleku i meni povierše tajništvo uz istu nagradu na jednu godinu dalje. Izabrani su za prave članove Pavić³⁰, Geitler³¹, Hanel³² i Brusina³³, za dopisujuće nitko dr Švarc³⁴ je kod izbora propao. Za dođuću godinu stavismo u proračun Gundulića, kojega Pavić pripravlja, osim redovitih poslova prvu knjigu juridičkih spomenika i opet nekakovu floru Šlosserovu (!)³⁵ Kod juridičkih spomenika pomagati će Hanel, a glavni posao ako ne odbijete pasti će na Vas: Dušanov zakon, Vinodolski zakon i krčki statut. Ove dane ću Vam poslati Zbornik običajnoga prava i Starine. Jedva me minuje svečana sjednica, čeka me u prosincu čitanje, za koje nijesam daleko gotov. Vlada mi naprćuje novu školsku knjigu i voljna mi je stegnuti sate, ali Torbar³⁶ protestira. Koli-

34) Antun Schwarz (1833—1888), liječnik u Zagrebu.

35) Josip Kalasancije Schlosser (1818—1882), liječnik i botaničar. Uskličnik uz Schloserovo ime u Matkovićevom tekstu potječe od Matkovića.

36) Josip Torbar (1824—1900), profesor, pisac, svećenik, predsjednik Jugoslaven-ske akademije znanosti i umjetnosti od 1890 do 1900.

37) Knez Milan Obrenović, kralj Srbije od godine 1882.

ko se iz srca radujem što Vas je knez³⁷ odlikovao saborskim članom, toliko mi je žao da Vam se dragocjeno vreme krade i naprće posao, pošto ste drugimi poslovi i onako preobterećeni. Mesić³⁸ je slab i bolesljiv tieram ga u Beč, ali neće da sluša, liepo Vas pozdravlja. Moja se gazdarica vrlo liepo zahvaljuje na toli ljubeznoj spomeni i srdačno pozdravlja, uvijek mi predbacuje da nijesam ljubeznosti i nježnosti od Vas mogao naučiti. Pozdravlja Vas predsjednik³⁹ i ostali prijatelji. Molim da izvolite izručiti moj pozdrav Vašemu čestitomu rodu, Novakoviću⁴⁰ i drugim znancem. Pozdravlajući i grleći Vas najsrdačnije uz zdravicu vatrena vinca, koju ću danas u zdravlje prijatelju Juri napiti ostajem Vaš stari Matković.

P. s. Šulek pripravlja botanički sveslavenski riečnik iz samih narodnih naziva, molim Vas da javite gdje su botaničke rieči, koje donesoste iz Dalmacije?⁴¹

Iz drugoga pisma saznajemo da je Akademija poslala historičare Ivana Tkalčića u »Dubrovnik, da ispiše historičku građu iz tamošnjega arhiva.«⁴² U posljednjem sačuvanom i pristupačnom nam pismu koje Matković piše Daničiću iznosi i zanimljive momente iz razdoblja posljednjih godina banovanja Ivana Mažuranića, osvrćući se osim toga i na prilike koje su tada vladale na Zagrebačkom sveučilištu. Pismo ima u cijelosti ovaj sadržaj:

»Prepoštovani i mili prijatelju! Liepa Vam hvala na ljubeznom Vašem pismu od 10/2 — Da sam znao da nedržite »Obzora« bio bih Vam češće pisao. Ako želite mogao bih Vam slati akademički Obzor, što mi najmanje nebi teško bilo. Što se tiče »furor Srba«⁴³ to nije tako crno kao što se opisuje. Luda sveučilišna mladež, ipak ne sva, nego Starčevićci odgovoriše na nepametni članak Majkova⁴⁴, koj nije imao drugoga i pametnijega posla, nego nezreloj mladeži odgovarati. Taj odgovor nije sama mladež napisala nego ljudi Starčević. Po tom sudite, kakova može biti stvar. Domaći listovi svi najvećom indignacijom suzbiše i odsudiše tu nezrelu i ludu izjavu. Isti »Primorac«⁴⁵ oštro i kriepko. Dakle to u velikoj većini naroda i inteligenciji nije nikakova našlo odaziva. Glede predavanja u Akademiji i to se pretierava. Pavić čitao je o narodnih pjesmah kosovskih, te je nieke po Miklošiću⁴⁶ nazvao hrvatskimi. On rabi ime hrvatsko u Vašem smislu, a o toj stvari će Vam sam Pavić za koj dan pisati. Pavićevo čitanje biti će napose štamparno, akademija mu daje samo štamparski trošak. Neima po našem sudu ni najmanje bojazni da bi Vam bivovanje u pomenutom pogledu u Zagrebu bilo neugodno, jer mi Vaši prijatelji nebi Vam nikako htjeli život ogorčiti, svakako osladiti. Sve što Vas pozna, kad je čulo da dolazite, raduje se Vaše-

38) Matija Mesić (1826—1876), historičar i prvi rektor Zagrebačkog sveučilišta.

39) Franjo Rački.

40) Stojan Novaković (1842—1915), političar i književni historičar.

41) Korespondencija Đure Daničića, Arhiv JAZU, Zagreb, XV, 7, Matkovićevo pismo od 26. XI 1874.

42) Korespondencija Đure Daničića, Arhiv JAZU, Zagreb, XV, 7, Matkovićevo pismo od 2. V 1875.

43) O tome »furoru Srba« vidi Jaroslav Sidak; Ivan Mažuranić kao političar, Kolo, Zagreb, 1965, br. 9—10, studeni-prosinac, bilješka 105, str. 381—382 sa citiranom literaturom.

44) Obzor, 1877, br. 9, 12. I br. 15, 19. I, br. 16, 20. I.

45) (Izjava hrvatske akademičke mladeži i uztuk ruskoga profesora Majkova.) Primorac, Kraljevica, 1877, br. 7, 17. I.

46) Fran Miklošić (1813—1891), filolog.

mu došašću. Pretjeranaca ima žalibog na međusobnu štetu i ondje i ovdje. Mi se svi srdačno radujemo proljeću da Vas što prije vidimo i ogrlimo. Sutra će se u Biograd odpraviti Rad knj. 37 i statut korčulanski. Veliki nam se pripravlja posao s akademičkom palačom. Htjeli bi već s proljeća početi graditi, a još te smo daleko, jer pripravnih radnja i pisarija ima sijaset. Predsjednik ni najmanje ne sumnja, da nije već biskup⁴⁷ pisao knezu glede Vašega odpusta. Universitet je opet samnom pregovore zametnuo glede profesure, ali vlada je smješna, jedanput pristaje, a drugi put zabacuje, misli me uvrstiti u red posve mladih sila, jer mi nudi jedan kvinkvenal. Tu je bez kraja i konca intrigua proti mene⁴⁸, a ja sam prema svemu tomu indiferentan.

47) Strossmayer.

48) Matković je žestoko napadnut u »Agramer Presse«, novo pokrenutom listu Josipa Franka godine 1877, br. 79, 6. IV. Anonimni napadač smatra Matkovića običnim plagijatorom koji ni u kome slučaju ne zavređuje profesorsku katedru. Na taj napad odgovara Franjo Rački pod šifrom-a u »Obzoru« 1877, br. 86. 14. IV ovim riječima: »Pod naslovom »Blüthenlese aus Dr. Matković's Werken« doniela je »Agramer Presse« u br. 79. članak, kojega je svrha dokazati, da se profesor Matković kiti tudjim perjem, pa da s toga, kano »plagiator« nezasluzuje onoga imena u geografskoj i statističkoj nauci, koje si steče kod nas i drugdje. Namjera je pako članku, da takovome nezalici, kakovim on prikazuje dra. Matkovića, zakrči put do sveučilišne stolice učiteljske. Naši prijatelji umah prihvatiše to veliko »odkriće«, pa ga priobičiše već i bečkome »Fremdenblattu«, odakle ga i »Pester Lloyd« uze... Pisac od svih Matkovićevih radnja uzeo je na oko tri knjige, naime dva zemljopisa za niže razrede srednjih učilišta (Zagreb 1874 i 1875) i »Hrvatska i Slavonija u svojih fizičnih i duševnih odnošajih« (Zagreb 1873). Ove tri knjige izradi Matković na poziv naše zemaljske i austrijske vlade, što znači, da sve oblasti imadu povjerenje u strukovno znanje njegovo i da su odobrile ona djela. U predgovoru k onim dvim školskim knjigama navodi ona djela, kojimi se poglavito služio... U ova dva djela našao je pisac članka pet pogriješaka, koje se tiču naše hrvatske domovine. Ove su pogriješke nastale jamačno iz neopreznosti, jer Matković zaista zna, gdje leže Karlovci, pošto jih je sam vidio, isto tako znade za Sunju, Vuku, Krku i Opuzen, budući da je ove predjele propotovao. Pisac članka bio bi imao, ocienjujući ove dvie knjige, pažnju prof. Matkovića obratiti na ova mjesta, da jih u drugom izdanju popravi. Ali piscu nije stalo do recenzije, te se i neupusti u znanstveno prosuđivanje djela, već iztače one propustke, jer mu to služilo nečistim nakanam... Što je pisca članka potaknulo na taj osvrt Matkovićevih djela, iztaknuo je odviše otvoreno i krupno u uvodu članka. Zabrinut naime za ugled našega sveučilišta htjede pažnju naše vlade obratiti na toga kompilatora i plagistora, koj se ne samo u akademiju uvuče, nego bi još rado stupiti na sveučilišnu stolicu za geografiju toliko znanja, koliko ga prof. Matković pokaza. To znanje priznali su ali ja bi čestitao našem sveučilištu, uzprkos velikomu »odkriću« Agramer pressina geografa, da našem mladjanomu sveučilištu podje za rukom dobiti tako marljivu i vrstnu silu. Ja bar znamo dvoje: prvo, da je stolica za geografiju na sveučilištu, već radi učiteljskih kandidata iz geografsko-historijske struke, a kamo li ne radi priznane važnosti toga predmeta, neophodno potrebita; a drugo, da se ne samo u Hrvatskoj nego ni na celom slavonskom jugu neće naći za geografiju vrstniji i već sada pripravniji profesor od dr. Matkovića. Ili neka mi pisac članka, koj se bliskim geografom drži, pokaže samo jednu osobu, koja bi svojimi književnimi radnjama pokazala bila u geografiji toliko znanja, koliko ga prof. Matković pokaza. Zo znanje priznali su mnogo sposobniji strani i domaći sudci nego li je pisac onoga članka. Ako mu je do suda sveučilišne oblasti stalo, neka pogleda u predgovor k »statističci austrijske carevine«, gdje dekanat filozofskoga fakulteta na pražkom sveučilištu u svojem pripisu na našu kancelariju priznaje »dass es bisher (1866) weder in der deutschen noch in einer anderen der österreichischen Volkssprachen ein Werk gibt, welches besser als dieses... werden könnte... Na kraju još jedno. Pisac članka nije mogao propustiti a da se i o akademiju nezadje, jer joj je Matković članom i tajnikom. Akademija će rado primiti odgo-

Biskup je napisao prekrasno pastoralno pismo u kojem razpravlja i dnevna pitanja i sve počinjene ludosti. Ako ga dobijem poslati ću Vam ga. Pavić i Petračić predloženi su za uredne profesore, potonji za klasičku filologiju s 3 kvinkvenala a mladji je u službi od mene, a publikacija neima gotovo nikakovih. Ali komu sreća tomu i svi sveci. Svecu je umrla mlada najbliža rođakinja, koja je imala Kutena uzeti. Naredba o izpitih za kandidate srednjih škola dobila je potvrdu, ali neima pripremljenih kandidata. Pozdravlja Vas predsjednik, Mesić, moja domaćica. Sa srdačnim pozdravom u staroj ljubavi i prijateljstvu Vaš iskreni Matković.«⁴⁹

Krajem godine 1877. nakon svih prethodnih uzbuđenja i neugodnosti izvještava Matković kao tajnik Akademije svu našu javnost da je izgradnja nove Akademijine palače odobrena. »... da su nesamo sve pripravne radnje obavljene, nego da je i gradnja, pošto je slavno gospodarstvo glavnoga grada predalo gradilište na trgu Zrinskoga, umah po osnovi čuvenoga bečkoga graditelja Friderika Schmidta započela, te se ona uz savjet i nadzor nekojih rođubah po domaćih poduzetnicih liepo izvodi...«⁵⁰

Slijedećih godina Matković osim kao tajnik Akademije radi mnogo i na sređivanju materijala što ga je godinama sabirao po raznim evropskim arhivima i bibliotekama te ga počinje objelodanjivati u Akademijinu »Radu« od godine 1879. pod skupnim nazivom »Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka«⁵¹ S pravom je svojevremeno ustanovljeno »... da njegov (Matkovićev) rad, napose onaj: obrađivanje i ocjenjivanje starih putopisa nije nitko nastavio«⁵², što se žalošću ustanovljujemo i danas.

Godine 1883. usprkos svim ranijim intrigama Matković ipak postaje redoviti sveučilišni profesor Zagrebačkog sveučilišta na katedri geografije. Na tome položaju ostao je sve do godine 1893. koje godine je na vlastiti zahtjev umirovljen.

Posljednje godine života provodi u Beču. Posjedujemo iz toga razdoblja jedno zanimivo pismo upućeno Smičiklasu koje glasi:

»Dragi prijatelju!

Tvoje pismo od 11. IV primili i na vlastih (viestih sic!) velika Ti hvala. Njeki dan bijah kod Jagića⁵³ i sastadoh se Jirečekom⁵⁴. Obojicu nagovarah da nezaborave na našu akademiju. Jagić nije mi htjeo ništa obećati, izgovora-

vornost za članstvo i tajništvo profes. Matkovića, a teško bi mogla za geografsko znanje, ne bar za poštenje u nauci, samoga pisca. U ostalom po onih visokih riečkih u članku, očekuje se od pisca monumentalno geografsko djelo, koje će daleko nadkriliti dojakošnje Matkovićeve radnje i koje će piscu namaknuti ne docenturu već profesoru na sveučilištu.«

49) Korespondencija Đure Daničića, Arhiv JAZU, Zagreb, XV/7, Matkovićevo pismo od 23. II 1877.

50) Narodne novine, Zagreb, 1877, br. 276, I. XII.

51) Putovanje po Balkanskom poluotoku XVI. vieka, Rad JAZU Zagreb, 1879, knj. 49. str. 103—164; 1881, knj. 56, str. 141—232; 1882, knj. 62. str. 45—153; 1884, knj. 71, str. 1—60; 1884, knj. 84. str. 45—99; 1890, knj. 100, str. 65—168; 1891, knj. 105, str. 142—201; 1892, knj. 112, str. 154—243; 1893, knj. 116, str. 1—112; 1895, knj. 124, str. 1—102; 1896, knj. 129, str. 1—89; 1897, knj. 130, str. 86—188; 1898, knj. 136. str. 1—96.

52) (Ivan Esih) (ei), Dr. Petar Matković. Uz 100-godišnjicu njegova rođenja, Obzor, Zagreb, 1930, br. 112, 16. V.

53) Vatroslav Jagić (1838—1923), jedan od najpoznatijih slavenskih filologa.

54) Josip Konstantin Jireček (1854—1918), historičar.

rajući se na korekturu i na lekcije. Jireček bi bio sklon pisati o odnošajih između Dubrovnika i susjednih slavenskih država, al se vrlo srđi na akademiju, velec, zašto ga se izabralo dopisnikom, kad mu se ne šalje ni knjiga njegove struke. Čudom se začudih, kad mi reče, da odkad sam ja odstupio od tajništva, da nije ni jedne knjige od akademije primio; pa da je ove godine Geroldu platio 30 f. za naše knjige, dočim njegovom ocu, koji bijaše članom od početka, nijedna knjiga nije manjkala, sve je teklo preko knjižare Kalve-ove uredno. To bi se moralo iztražiti, a krivac neka odšteti. O tom dosta, pošto će Ti valjda i Jagić pisati. Torbar mi je pisao, da je Jagiću pisano o nekom poslu akademijskom i neka se s njime porazgovorim. Jagić mi o tom nije ništa kazivao, a ja još nisam onda imao Torbarova pisma, da bi ga bio pitao. Torbar misli, da se ja možda često s Jagićem sastajem; al prodje kadšto i mjesec dana, da se nevidimo, jer je imam jednu uru do njega se voziti. Buduć da Jagić, kad je liepo, poslije 3. ure izlazi, a ja bih morao već u 2. krenuti, što mi je neudobno, zato se riedko vidjamo, obično u nedjelju kad je kišovito, jer je onda sigurno kod kuće. Iz Tvoga pisma razabrah, da si Ti po svoj prilici predstojenik našega razreda. Ako zaista jesi, onda Ti osobito preporučam, da nastojiš, da naš Rad bude bolji, nego što posljednjih godina; da nedodje u Rad onakova gradja, kakova je paljetkovanje Zorino⁵⁵, što je jur u dubrovačkom programu bilo štampano; ili kakova kajkavska gramatika. U Radu se zrcali prava radnja akademije, njezina znanstvena visina, inače bi spala na preštampavanje starih spisa. Non quantitas, sed qualitas laborum! Torbar mi javlja, da ste ušli u ovu godinu sa znatnim deficitom, i daćete morati nješto od publikacija izostaviti. Pazi, da se neizostavi Rad našega razreda; pošto se mora i onako predugo čekati, dok šta izadje, kad što godinu cielu, što pisce ozlovljuje, i po akademiju takodjer nije od koristi, jer joj se redje šalje. Pozdravi Cviju, komu imendan čestitam, dao bog, da bude skoro kanonikom. Sutra idem sa Žučićem u Altenmarkt kod B. Novog mjesta. Najusrdnije Te pozdravlja Tvoj stari prijatelj, Matković.«⁵⁶

I svoje posljednje godine života posvećuje Matković samo knjizi i nauci, uspostavivši na taj način veze sa mnogim stranim učenjacima, postavši i članom brojnih naučnih društava. Njegovu smrt 25. III 1898. u Beču popratila je naša javnost mnogim toplim komentarima⁵⁷ ističući s pravom da svojim »...književnim radovima tako i rodoljubljem, koje je u svakoj prilici pokazivao, jer je sve ljubio srpsko i hrvatsko, pok. Matković zaslužuje trajno sjećanje i večiti spomen. On je bio iskren prijatelj Dra Daničića i do groba ga je ispratio. Njegove su zasluge književne tolike da za njim mora svako žaliti, koji ljubi južno Slovanstvo.«⁵⁸

55) Luka Zore, filolog.

56) Ostavština Tadije Smičiklase, Arhiv JAZU, Pismo Petra Matkovića od 2. V 1894.

57) Obzor, Zagreb, 1898, br. 70, 28. III; Agramer Zeitung, Zagreb, 1898, br. 78, 28. III; Agramer Tagblatt, Zagreb, 1898, br. 71, 29. III; Vienac, Zagreb, 1898, br. 14, 2. IV, str. 219—220; Hrvatska Domovina, Zagreb, 1898, br. 70, 28. III; M. Đ. Miličević, Petar Matković, Godišnjak Srpske kraljevske akademije, Beograd, 1898, knj. XII; str. 220—224.

58) + Dr. Petar Matković, Delo, Beograd, 1898, knjiga 18, str. 176.

Zusammenfassung

DAS LEBEN UND WIRKEN VON PETAR MATKOVIĆ (1830—1898)

von MIROSLAVA DESPOT

Petar Matković wurde am 18. VI 1830. in Senj geboren, in seiner Geburtsstadt besuchte er das Gymnasium. Schon als junger Kleriker war er wegen seiner ausserordentlichen Begabung bekannt, und erhielt alsbald ein Stipendium zum weiteren Studium an der Berliner Universität bei den bekannten Geographen Karl Ritter. Das Studium der Geographie und Geschichte beendend war er kürzere Zeit als Gymnasialprofessor in Graz und Varaždin tätig. Im Jahre 1860 befindet er sich schon als Gymnasialprofessor in Zagreb, in welcher Stellung wir ihm bis zum Jahre 1883 vorfinden. Von dieser Zeit an und bis zu seiner Pensionierung, die er selber anhielt befindet sich Matković als Professor der Geographie an der Zagreber Universität. Vom Jahre 1874 bis zum Jahre 1890 ist Matković als langjähriger Sekretär der Jugoslawischen Akademie in Zagreb tätig, dessen ordentliches Mitglied er von der Gründung der Akademie war. Sein hauptsächliches wissenschaftliches Betätigungsfeld war die historische Geographie. Er gab eine Menge XV. und XVI. Jahrhundert aus. Nach seiner Pensionierung übersiedelte er nach Wien wo er am 25. III 1898. starb. Sein ganzes Leben widmete Matković nur der Arbeit und der Wissenschaft, und als solcher war er bekannt nicht nur in Kroatien, sondern auch weit ausser den Grenzen der damaligen österreichischen Monarchie.

Sl. 71. — Brod iz Podgorja s omladinom u senjskoj luci, oko 1947.